TALAT AYDEMİR'İN DARBE GİRİŞİMİ VE DOĞAN AVCIOĞLU

24 Ocak 2026

Yıldırım Koç

Doğan Avcıoğlu, "Kemalist sosyalizm" olarak da tanımlanabilecek Türkiye'ye özgü bağımsızlıkçı, milliyetçi ve demokratik sosyalizm modelini uygulamak amacıyla 20 Aralık 1961 tarihinde *Yön*'ü yayımlamaya başladı. Ardından, 27 Aralık 1961 tarihinde, Türk-İş yöneticileri ve bazı aydınlarla birlikte Türkiye Çalışanlar Partisi kurma çalışmaları başlatıldı. 18 Aralık 1962 tarihinde de aynı çizgideki Sosyalist Kültür Derneği kuruldu.

Bu günlerde Türk Silahlı Kuvvetleri içinde iktidarın uygulamalarından yakınmalar vardı. Talat Aydemir anılarında bu durumu şöyle anlatıyordu: "Ordu içinde kurduğumuz Silahlı Kuvvetler Birliği her gün biraz daha güç kazanıyordu. 1961 Haziranının 28. günü toplanarak 'Silahlı Kuvvetler Birliği'nin kabul ettiği prensipleri Genelkurmay Başkanlığı tarafından bütün silahlı kuvvetlere bir genelge ile duyurduk." (Talat Aydemir, *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*, May Yay., İstanbul, 1966;101)

Duyurulan prensiplerden biri de şuydu: "Atatürk inkılapları aleyhine hiçbir şekilde taviz verilemez."

Ancak bu prensiplerin uygulanması için ordunun hiyerarşik yapısı içinde önemli bir adım atılmadı.

Talat Aydemir, önce 22 Şubat 1962 tarihinde bir darbe teşebbüsünde bulundu. Girişim başarısızlıkla sonuçlandı. Talat Aydemir ve bazı arkadaşları emekliye sevk edildi; ancak haklarında dava açılmadı. 20-21 Mayıs 1963 tarihindeki ikinci darbe teşebbüsü de başarısız kaldı. Bu girişimden hemen sonra, *Yön*'ün 5 Haziran 1963 tarihli sayısıyla birlikte *Yön*'ün yayımı yasaklandı.

Talat Aydemir ve arkadaşları, Türkiye'de Kemalist Devrim'den sapıldığını düşünüyordu. Amaçları, Kemalist ilkelere geri dönülmesiydi. Ancak programları, Şevket Süreyya Aydemir'in *Kadro*'su ve Doğan Avcıoğlu'nun *Yön*'üyle kıyaslandığında, çok yetersizdi. Talat Aydemir ve arkadaşlarının Doğan Avcıoğlu ile bir bağlantıları tespit edilemedi. Ancak, Talat Aydemir anılarında kendisine yöneltilen suçlamalar arasında şunları sayıyordu:

> *"Türkeşçiler: Hakkımda yaptıkları propagandaları:*
> *1. Sosyalist şahıslarla konuşuyor. Temasta milliyetçi değildir, komünisttir.*
> *2. Hakiki lider Türkeş'tir. Zaten Aydemir hiçbir zaman lider olacak evsafta insan değildir.*
> *3. Yön gazetesi okuyor."* (Aydemir,1966;208)

27 Mayıs 1960 ihtilali, sivillerle hiç bağlantı kurulmadan, yalnızca askerler arasındaki bir örgütlenmeyle gerçekleştirilmişti. Anlaşıldığı kadarıyla, Talat Aydemir ve arkadaşlarının kafasındaki model de aynıydı. İktidar ele geçirildikten sonra, 27 Mayıs'tan sonra yapıldığı gibi, sorunların çözümü konusunda sivillerden yardım alınabilirdi. Ancak bu süreçte *Yön Dergisi*'nin subaylar arasında yaygın olarak okunduğu ve bazı subayları etkilediği de doğruydu. *Yön*'ün 14 ay süreyle kapatılması bu durumun göstergesidir.

Aynen 27 Mayıs ihtilalinde olduğu gibi, Talat Aydemir ve arkadaşlarının kafalarında olgunlaştırılmış kapsamlı bir ekonomik, siyasal ve toplumsal program yoktu. Atatürk'ün yolundan sapılmıştı. Bu yola dönmek gerekiyordu.

Talat Aydemir, anılarında, ağırlıklı olarak Emin Arat ve Bahtiyar Yalta tarafından hazırlanmış olduğunu belirttiği programı şöyle anlatmaktadır:

> *"Bizler Emin Arat, Bahtiyar Yalta başta olmak üzere doktrin olarak kabul ettiğimiz 'Kemalizm'i dile ve kaleme getirmeye çalışıyorduk. Bunda da muvaffak olmuş, ortaya selabetli (sağlam, dayanıklı,YK) bir fikir ortaya çıkmış ve bizlere inananlara da kabul ettirmiştik. Bu çalışmalarda en büyük rol Emin Arat – Bahtiyar Yalta'ya aittir.*
>
> *"Emin Arat'la Bahtiyar Yalta'nın hazırladığı Kemalizm Doktrini şöyleydi:*
>
> *"KEMALİZM: Ferdi ve toplumu düşünme ve yaşama seviyesine, kendi bünyesine uygun olarak içinde bulunduğu ve geleceğin şartlarına göre, müstakar, demokratik, devrimci ve cumhuriyetçi bir devlet nizamı içinde yükseltmek ve korumak.*
>
> *"1. Kemalizmin özet ifadesi,*

"2. Kemalizm esaslarının açıklanması,

"3. Kemalizm gerekçesi.

"Türkiye İçin Kemalizmin Özet İfadesi:

"Türk Devleti'nin Temel Yasası ve Siyasî İnancı

"TÜRK Milletini bugünün ve geleceğin medeni milletleri seviyesine çıkarmak, devlet kudretini, ülkede huzur emniyeti, halkın refah ve saadetini arttırmak maksadı ile:

"TÜRKİYE Milliyetçiliği'ni şuurlandırmak, laik devlet anlayışını milli birliğe ve medeni gelişmeye uyar tarzda dine saygılı olarak uygulamak.

"Hayata uymayan hayalci, katı ve statik düşünceden ziyade gerçek devrimci bir anlayışa sahip olmak.

"Ferdin ve toplumun hak etme esasına göre varlık ve geçim kaynaklarını düzenlemek.

"Serbest teşebbüsle toplum menfaatlerini bağdaştırarak halkın yapacağını halka ve devletin yapacağını devlete yaptırmak sureti ile istikrarlı, muvazeneli, aktif ve gelişen bir istikamette demokratik bir CUMHURİYET idaresi ile, barış, huzur ve emniyet içinde yaşamaktır.

"Ana Fikir:

"KEMALİZM davranış kuralının temel fikirleri:

"1. Maksat:

"a. TÜRK Milleti'ni bugünün ve geleceğin medeni milletleri seviyesine çıkarmak.

"b. Halkın refah ve saadetini arttırmak, varlık ve geçim kaynağını düzenlemek.

"c. Cumhuriyetçi, demokratik devlet kudretini arttırmak. Devlet mekanizmasını süratli ve verimli bir şekilde işletmek, huzur ve emniyeti, milli birliği sağlamak, milli menfaatleri hassasiyetle koruyan ve sağlayan barışçı ve aktif bir dış politika gütmektir.

"2. Sosyal Görüş:

"a. Laik devlet anlayışına bağlı ve bünyeye uygun olarak, din inancı ile medeni hayatı birbiriyle çatışmayacak şekilde ayrı müesseseler halinde tutmak ve teşkilatlamak.

"b. Medeni gelişmeyi süratlendirmek, Milli Birliği ve din anlayışını sağlamak için dini ve pozitif eğitim ve öğretim. Devlet gözetimi altında olmak üzere gençleri kabiliyetlerine ve ihtiyaca uygun olarak yetiştirmek.

"c. Türk vatandaşını doğuştan ölümüne kadar öğretim ve eğitim, hastalık, kaza ve ihtiyarlık hallerinde korumak, mesleğe ve meskene sahip kılmak.

"d. Düşüncede, harekette, metotta, teşkilat ve cihazlamada, hayalden uzak kati ve statik düşünceden devrimci bir anlayışa her sahada ilerlemek ve engelleri kaldırmak için yenilikleri takip etmek ve sarsıntısız olarak kolaylıkla bünyeye almak.

"e. Aile müessesesi, devletin özel dikkat ve himayesi altında bulunacaktır.

"3. Ekonomik Görüş:

"a. Kalkınmayı sağlamak için ferdi, toplumun hak etme esasına uygun olarak yukarı seviyeye çıkarmak üzere, varlık ve geçim kaynaklarını devletin gözetimi altında düzenlemek ve milli servet dağılışını adilane bir surette yapmak.

"b. Serbest teşebbüsü teşvik etmek suretiyle toplum menfaatlerini zedelemeden insan emeğini, zaman ve para israfını önleyerek milli serveti arttırmak.

"c. Halkın yapacağını halka, devletin yapacağını devlete yaptırmak.

"d. Mülk edinme, miras hakları ve veraset müessesesi korunacaktır.

"4. Politik Görüş:

"a. Mülki taksimat, coğrafya, ekonomi, sosyal yapı bakımından yeni baştan ele almak ve düzenlemek.

"b. Devlet mekanizmasını zaman ve insan gücü kayıplarını önleyen, işlerin muntazam akımını sağlayan süratlendiren, imkân, sorun ve yetki dengesini, ehliyete dayanan bir şekilde tanzim etmek.

"c. Halkın idareye iştirakini ve alakasını, tabiî haklarını eşitlik içinde kullanması, düşünme ve iradesini serbestçe göstermesi, istikrar huzur ve emniyetin sağlanması demokratik bir cumhuriyet nizamı içinde olacaktır.

"d. Manen ve maddeten yükselmiş, konuş, kuruluş, eğitim ve öğretim vasıtası, silah, sevk ve idare itibarı ile dinamik vurucu ve güvenli bir Silahlı Kuvvete sahip olmak.

"e. Karşılıklı saygıya ve eşitliğe dayanan, meselelerin barış ve uzlaşma yolları ile halline, komşu devletlerle iyi münasebetlere, İslam Âlemi ve Balkan Devletleri ile tarih ve kültür bağlarına uyan batı ile dayanışmaya önem veren, siyasî sınırlarımız dışında kalan TÜRK'lerin haklarını, milli hüviyetlerini insan hak ve hürriyetleri muvacehesinde devletler hukuku, uluslararası anlaşma ve usullere uygun olarak dikkatle korumak, devam üzere takip etmek.

"f. Uluslararası ekonomik, sosyal, siyasî ve kültürel münasebetlerde mili menfaat ve şeref esasına uyan milli bir politika gütmektir." (Aydemir,1966;165-167)

Talat Aydemir, basınla yaptığı bir görüşmede ifade ettiği düşüncelerini anılarında şöyle anlatmaktadır:

"Bu arada 8 Kasım'da arkadaşlarla bazı görüşmeler yapmak için tekrar İstanbul'a geldim. Basın mensupları ile tekrar görüşmek fırsatı meydana geldi. Büyük Atatürk'ün ölüm günü İstanbul'dan ayrılırken benimle konuşan gazeteciler, Atatürk'ün ölüm günündeki düşüncelerimi sordular, onlara şunu söyledim:

"Atatürk sağ olsa idi, bugünkü memleket gerçekleri karşısında tekrar Samsun'a ayak basar ve mücadeleye yeni baştan girişirdi. Biz de kendimizi Atatürk'e af ettiremezdik."

"İstanbul'daki temaslarım hakkında da şunları söyledim:

"Münevver düşünürleri, her türlü tesirlerin dışında geleceğin Türkiye'sinin davaları ile baş başa, inançlı ve güvenli buldum. Bütün çözülmesi gereken problemlerin temelini iktisadi doktrinlerin teşkil ettiği konusunda müttefikiz. Halkı, işsizlikten şikâyetçi, gittikçe artan ıstırapları ile baş başa gördüm. Huzur ve emniyetin bekamız için şart olduğunu, halka iş sahaları açmakla iç huzurunun geleceğini, çalışma zevkini, kazanma tadımı olan insan kitlelerinin küçük politika oyunlarından uzak kalacağı inancı içindeyim.

"Günün ve geleceğin şartlarına uygun işçi haklarını tanımak ve onları ayakta tutacak müesseseleri kurmak gerçek davamızdır.

"İktisadi görüşümüz, Kemalizm doktrini içinde ifadesini bulur. Biz hayata uymayan hayalci katı ve statik düşünceden ziyade, gerçek devrimci bir anlayışa sahip olmak, ferdin ve toplumun hak etme esasına uygun varlık ve geçim kaynaklarını düzenlemek arzusundayız. Serbest teşebbüsle toplum menfaatlerini bağdaştırmak, halkın yapacağını halka, devletin yapacağını devlete yaptırmak suretiyle istikrarlı, muvazeneli, aktif ve gelişen bir istikamete yaşama seviyesini yükseltmeyi düşünüyoruz. Mevcut iç kaynaklarımızı faaliyete geçirmek ve gittikçe artan bir tempo ile işletmek bütün güçleri bu potansiyel kaynaklara tevcih etmekte fayda görmekteyiz." (Aydemir,1966;207-208)

21 Mayıs 1963 günü Talat Aydemir'in ekibi Ankara Radyosu'nu ele geçirdi ve ardından kaybetti. Radyo ellerindeyken Tank Üsteğmen İlhan Baş aşağıdaki tebliği okudu:

"21 Mayıs 1963 İhtilâli Tebliği

"DİKKAT DİKKAT:

"Şimdi Türk Silahlı Kuvvetleri İhtilâl Genel Karargâhının bildirisini dinleyeceksiniz:

"BÜYÜK TÜRK MİLLETİ'NE:

"1. Gayesi ve vazifesi milletimizin kurtarıcısı ve Cumhuriyetimizin kurucusu Büyük Atatürk'ün ilkeleri ile çizdiği yolda yürümek ve milletimizi çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırarak refah, huzur ve güvenlik içinde yaşatma olan Büyük Millet Meclisi ve onun hükûmetleri, mevcut Anayasa ve kanunları hiçe sayarak partizan bir zihniyetle hareket etmeleri neticesinde ekonomik, sosyal ve politika hayatımızı tamamen felce uğratmışlar, millet ve devletimizin bekasını tehlikeye düşürmüşlerdir.

"Durumu çok yakından ve hassasiyetle izleyen Türk Silahlı Kuvvetleri bu şartlar altında Büyük Milletimiz'in isteklerine uygun olarak ve bunu milli vazifesi bilerek idareye el koymak zorunda kalmıştır.

"2. Türk Silahlı Kuvvetleri tamamen Atatürk ilkelerine bağlı olarak Milletimizin muhtaç olduğu kuvvetli, istikrarlı, devrimci ve demokratik Cumhuriyet idaresini kuracak ve muhalefeti amacına ulaştıracaktır.

"Bu amaç Türk Milletinin refahı, huzuru, hızla çağdaş uygarlık seviyesine yükselmesi, eşitlik, bütünlük, birlik ve güven içinde milli şeref ve haysiyetle bütün hürriyetlerine sahip olarak barış içinde yaşamasıdır.

"3. Bu maksatla MİLLET MECLİSİ VE CUMHURİYET SENATOSU fesh edilmiştir. BÜTÜN Siyasî PARTİLER İLE SİYASÎ PARTİLERE BAĞLI VEYA SİYASÎ MAHİYETTE OLAN BÜTÜN DERNEKLER KAPATILMIŞ VE HER TÜRLÜ SİYASÎ FAALİYET MEN EDİLMİŞTİR.

"4. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde vatandaşlarımızın ve yabancıların mal ve can emniyetleri ile hak ve hürriyetleri mevcut kanunlarımız dahilinde Türk Silahlı Kuvvetleri ile Emniyet Kuvvetlerinin teminatı altındadır.

"5. Birleşmiş Milletler Anayasasına tamamen riayetle mevcut anlaşma ve dayanışmalarımıza sadık kalınacaktır. İdare mekanizması, amirleri ve emniyet teşkilatı mensupları normal vazifelerine devam edecekler, Silahlı Kuvvetler ve Emniyet Teşkilatı mensupları idare amirlerine her türlü yardımı yapacakladır.

"6. Büyük Türk Milleti, hiçbir şahıs, zümre ve parti adına hareket etmeyen, yalnız milletine karşı borçlu olduğu vazifesini yapan senin Silahlı Kuvvetlerinin zaman zaman yayınlayacağı bildirileri tam bir vakar, huzur ve güvenlik içinde bekle, halaskâr fedailerin yalnız ve daima senin emrinde ve hizmetindedir.

"TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ

"İHTİLÂL GENEL KARARGÂHI ADINA TALÂT AYDEMİR" (Aydemir,1966;248-249)

Darbe girişimi bastırıldı. Yapılan yargılamada Talat Aydemir ve dava arkadaşı Süvari Binbaşı Fethi Gürcan idama mahkûm edildi. Fethi Gürcan'ın hükmü 26/27 Haziran 1964 gecesi, Talat Aydemir'in hükmü 4/5 Temmuz 1964 gecesi uygulandı.

Talat Aydemir ve arkadaşları, 1946 yılından itibaren Kemalist Devrim'den sapışa karşı Kemalist Devrim'e dönülmesini ve onu daha da geliştirmeyi amaçladılar. Bu hazırlık sürecinde 27 Mayıs ihtilalinde yaşananlara benzer bir yol izlediler. Kapsamlı bir ekonomik, siyasal ve toplumsal program hazırlamadılar. İktidara gelme biçimleri askeri gücün kullanıldığı darbeydi. Başarılı olamadılar. Bu süreçte *Yön Dergisi* ile doğrudan bir bağ kurmamış olmaları, özellikle 1963 yerel yönetim ve 1965 milletvekili seçimlerinden sonra umudunu "zinde güçler"e bağlayacak olan Doğan Avcıoğlu'nu kurtardı ve *Yön*'ü yalnızca 14 aylık bir kapatma yaptırımıyla karşı karşıya bıraktı.